

им, т. е. отграничаването им един от друг. Защото в портрета се събират именно общото и отделното, характерното и индивидуалното в живия образ на писателя. . .

Авторът на „Литературни портрети“ е успял да пресъздаде неповторимия образ на всеки един от четиримата белетристи с всички негови главни особености, завоевания и стилни похвати. Потърсено е общото и различното на тези писатели от едно поколение с толкова своеобразни творчески изяви. Доловена е онази тяхна особена чувствителност и скрита тъга, наслеоена от противоречивата им младост на годините преди 9. IX. 1944 г. и проявяваща се по различни начини в творчеството на всеки един от тях. Техните завоевания не са от ранга на Д. Димов, Д. Талев, Г. Караславов или Е. Станев, но те не са по-малко търсени и четени. Може би четиримата от книгата са най-търсените и четени в момента белетристи независимо от нарастващата конкуренция на следващата фаланга по-млади белетристи, като Хайтов, Ив. Петров, Радичков и др., и всичко това също, изглежда, е импулсирало критика в неговите проникновени анализи.

Особено богати на мисли и наблюдения са онези моменти от разглежданите литературни портрети, където Зарев детайлно проследява творческото обновление, настъпило у авторите след Априлския пленум. Завоюването на нови творчески достижения продължава и до днес — у всеки белетрист по своеобразен индивидуален път на проявление.

Трудно бихме могли да степенуваме третите, а и не е необходимо, защото и четиримата представляват, изглежда, „голямото пристрастие“ на критика. Той създава композиционно стегнати образцови литературни портрети, в които не се себепознава и не повтаря своя критичен арсенал. Може би малко по-блед и беден еотчасти портретът на Андрей Гуляшки, където обобщенията понякога се губят, а заключителните слова са малко и някак недоизказани. Но и тук в основните моменти са направени верни определения и характеристики. Със силни и запомнящи се краски са наричани творческите индивидуалности на П. Вежинов и Б. Райнов, за което особено много допринасят паралелите и съпоставките. При портрета на Калчев се долавя сякаш едно малко по-сърдечно отношение, някакво по-силно вътрешно родство и афинитет.

Голямата свобода при портретуването, богатството на привлечения страничен материал от нашата и чуждите литератури в една сравнително малка по обем книга издават ръката на укрепнал майстор, който е в зенита на своето творческо развитие. П. Зарев притежава ценното критическо дарование да се живява в различни творчески светове с едно изострено внимание към новото, без да се повтаря и да загубва верния идеен критерий. Неговото голямо присъствие в критиката се налага все повече със своята оригиналност и дълбочина, с широтата на възгледите и най-

важното с блестящото умение да ни сближава със загадъчните светове на различни творци и да отключва и най-трудните врати към света на прекрасното.

Ваня Бояджиева

ЛИТЕРАТУРА НА ИЗМЕНЯЩИЯ СЕ СВЯТ

Сборник статии и студии
С., Наука и изкуство, 1975, 451 с.

Проблемите на социалистическия реализъм и на борбата срещу съвременните буржоазни теории за развитието на литературата и на литературната наука и естетиката винаги са били в центъра на вниманието на литературоведите от социалистическите страни. На тази тема е посветен и сборникът със статии и студии, подготвен от български, унгарски и немски учени-марксиста. Той разработва актуални въпроси на съвременната идейно-естетическа борба и на ролята на литературата в нея.

„Литература на изменяния се свят“ — това е заглавието на книгата и то съдържа в себе си един важен методологически принцип. Понятието „изменящ се свят“ е конкретизирано като съвременност, чиято главна особеност е преходът от капитализъм към социализъм. Този „изменящ се свят“ е свят на остри идейно-политически сътолкования, където често се спекулира с термините, означаващи в един или друг аспект „съвременност“. Разнобоят идва от различните идейни (resp. класови) позиции и поради това тук не става дума за обикновено разминаване в тълкуването на едно или друго понятие. „Изменящият се свят“ включва един относително кратък период от XX в., отличаващ се с остри класови борби и социалистическа революция в световен мащаб. Така е в областта на социално-политическите отношения. В изкуството това е времето на почти пълния залез на критическия реализъм (поне в западноевропейските и славянските литератури) и възникването на множество модернистични течения, претендиращи за най-верни и единствени изразители на духа на епохата. Това е времето на зараждането и утвърждаването на социалистическия реализъм. Що се отнася до естетиката, трябва да отбележим, че особено остро се постави въпросът за социалната функция на изкуството и особено в революционните борби на пролетариата. Тук програмно значение придобива статията на Ленин „Партийна организация и партийна литература“, в която са набелязани принципите на партийната политика в областта на културата, а така също и на ролята

на изкуството в съткновението между антигоницистичните класи. Ето защо (имайки пред вид схващането за „изменящия се свят“) е необходимо да се изясни теорията за връзките на литературата с обществото, за нейната отражателна способност и възможностите ѝ да осъществи обратното влияние върху обществените процеси. Този проблем има изключително важно значение за литературната наука при обясняването и оценката на редица сложни явления в историята на световната литература. В статията на покойния проф. Борис Сучков връзката между политиката и изкуството или за изкуството като особена форма на идеология се анализира като възлов момент в теорията на социалистическия реализъм. Сучков подлага на критика възгледите на Георг Лукач за изкуството на ХХ в. Големият унгарски литературовед-марксист не дооценява постиженията на социалистическия реализъм и механистично обяснява някои особености на литературния процес, като метафизически свързва изкуството и политиката. Според него изкуството на упадък трябва непременно да отразява този упадък, т. е. под съвременно изкуство той разбира предимно декаданса. Освен това Лукач говори и за противоречие между мироглед и творчество, като се позовава на Балзак, но без да успее да разбере и правилно да оцени някои особености на творбите и политическата позиция на великия френски писател. Сучков върно намира противоречията вътре в естетиката на Лукач, за да изтъкне достойнствата на реализма и специално на социалистическия реализъм в съвременната епоха.

Към това се стремят и според целите и задачите на своите изследвания навлизат в сложната проблематика на социалистико-реалистичното изкуство Б. Кьопеци, В. Шчербина, Л. Илеш, А. Димши, Я. Елсберг и др. На основата на конкретни примери, взети от различни национални литератури, те доказват идейната близост и националното своеобразие на писателите, принадлежащи към метода на социалистическия реализъм. Те практически потвърждават максимата на акад. Тодор Павлов, изведена и като заглавие на неговата статия „Социалистическият реализъм не е догма, а творчески метод“.

Интересни мисли съдържа статията на унгарския учен Ишван Кирай „За някои проблеми на модернизма“. Проблемите на модернизма са често предмет на изследвания в марксистката естетика, но И. Кирай находчиво намира своето място в това теоретическо разнообразие, а и насочеността на сборника изисква подобна статия. Защото е твърде съществен въпросът за научното обяснение на понятията „модерно“, „новаторство“, „модернизъм“, с които си служат и антимарксистите естети и изкуствоведи. Всяко течение в изкуството претендира да бъде „модерно“, „новаторско“, но твърде рядко са наистина новаторските по своята същност явления. Така

че спекулациите с термините са естествени. Но когато се абсолютизират външните белези, когато се противопоставят отделни еkleктични и несъществени за историята на изкуството течения и направления на реализма (в това число и на социалистическия реализъм), тогава стават ясни идейните подбуди и цели. Защото основният принцип за определяне новаторската същност на едно изкуство е в крайна сметка подходът към човека. Изтъквайки високите достойнства на социалистическия реализъм, участниците в сборника подчертават неговото богатство и разнообразие от творчески индивидуалности. От друга страна, не нападите на буржоазните литературоведи, а необходимостта от критически поглед върху явленията са предизвикали авторите и съставителите на сборника да потърсят по-широки измерения на теорията и практиката на социалистическия реализъм. Така например критикът от ГДР Ханс Кауфман разглежда съвременната немска литература на социалистическия реализъм в тясна връзка с предходните явления, като издига за критерий при оценка на автори и произведения световния литературен процес. Това му позволява да подходи диалектически в изучаването на литературата, да разкрие специфичността на индивидуалния почерк, да отдели трайното от мимолетното. А автори като В. Колески, Л. Илеш и др. обръщат внимание на националното своеобразие на социалистическия реализъм. Това своеобразие се определя както от различните социални условия в съответните страни, така и от традициите на техните литератури. И все пак като че ли неизучен остава проблемът за предходниците и основоположниците на социалистическия реализъм в световната литература и в различните национални литератури.

В статията на акад. Тодор Павлов се поставя един важен спорен мен въпрос, който се опита да доразвие и Светозар Игов в дискусията за социалистическия реализъм в сп. „Пламък“. Става дума за паралелното съществуване в литературите на социалистическите страни на социалистическия реализъм и социалистическа литература. Т. е. подчертава се не само разнообразието и многообразието вътре в метода, но и методът на социалистическия реализъм, се признава като неединствен в тези страни. Мисля, че това е диалектически подход, който дава възможност да се обяснят някои ярки явления в съвременните литератури, които не се покриват с търсенията на писателите-социалистически реалисти, но които очевидно са повлияни от социалистическия реализъм. Но тази постановка е само подхвърлена (поне в нашето литературознание), без да е детайлно разработена.

Не могат да се отминат статиите, посветени на проблемите на многонационалната светска литература, на нейното влияние в чужбина, на защитата ѝ от нападите на апологетите на антисъветизма. На тази тема пишат Б. Сучков (който оспорва и някои постановки на

ъветски критици за отделни автори или творби), В. Щербина, А. Димшиц, Я. Елсберг, Е. Хекселшнайдер и А. Хирше. Интерес представляват възгледите на Щербина за бъдещето на нациите, резултат на творческото прилагане ленинската концепция по националния въпрос. Съветският теоретик доказва единството и многообразието на националните съветски литератури и на съветската литература като своеобразна общност. Любопитна е статията на Ерхард Хекселшнайдер и Антон Хирше „Съветската литература в ГФР“. Приведени са множество факти, доказващи разпространението и влиянието на съветската литература в една страна, която не се отличава с особен либерализъм към социалистическото изкуство. Така че проучванията на немските литературоведи имат не само библиографски характер (те не се и стремят към това), а доказват необратимостта на един политически процес.

Не на последно място искам да спомена за участието на българските автори в сборника „Литература на измененията се свят“. Акад. Тодор Павлов, Ефрем Каранфилов и Васил Колевски са едни от най-ревностните теоретици и защитници на социалистическия реализъм, като техните занимания не се ограничават с теоретичните изследвания, а са изпълнени и с ярък критически патос. Що се отнася до публикацията на Пантелей Зарев, трябва да отбележим, че тя има малко по-друг адрес, но е свързана с актуалния днес интерес към методологическите проблеми на литературознанието и неговите исторически корени в някои предходни течения в науката за литературата. П. Зарев подлага на солидно аргументирана научна критика съвременния структурализъм, като маркира неговите връзки с ОПОЯЗ и разкрива основните моменти в днешното състояние на литературознанието.

Преди да завърша, редно би било да се спира на някои досадни грешки в българското издание на „Литература на измененията се свят“. Тук няма единство в транскрипцията на името на Лукач. Веднъж той е Георг Лукач (както е прието в нашата литература), друг път — Дьорди Лукач, трети път — Лукаш и т. н. Допуснато е руско четене на Рене Уелек като Рене Велек. Името на големия немски композитор-новатор Шьонберг се среща на някои места като Шенберг. Явно тези грешки са резултат на влиянието при превода от руски и не би трябвало да внимам само преводачите. Една по-прецизна редакция би излягнала подобни несъответствия.

Но това във всеки случай не дава облика на книгата, която е едно солидно научно изследване, резултат на единомислното на учени от няколко страни.

Панко Анчев

„ТЕОРИИ, ШКОЛИ, КОНЦЕПЦИИ“

М., Наука, 1975. с. 367

Литературознанието в съвременни условия неосикновено много се разрасна, превърна се в наука с важни идеологически функции. Нейното развитие показа, че не само решаването на въпроси, засягащи литературата в цялост, а и отделни нейни, на пръв поглед вътрешни, „технологически“ проблеми има идеологически аспект. И това е обяснимо, защото, както категорично доказва марксистическото литературознание и естетика, формата на литературата е съдържателна и не може да се разглежда като чиста схема, по която се „разкроява“ съдържанието. Да не говорим за различните страни на самото съдържание, чрез което литературата е в пряк контакт с живота, с обществената действителност, подвластна на законите на класовата борба.

Предлаганият сборник още един път ни убеждава в това. Той е първа част (първи випуск) на мащабен колективен труд, поставил си за цел да обхване съвременното състояние на буржоазната естетическа и теоретико-литературна мисъл. За разлика от предишните сборници — като „Буржоазна естетика сегодня“ и др., — настоящият, както отбелязва неговият отговорен редактор, известният съветски естетик Юрий Боров, „поставя ударението върху литературните аспекти на общоестетическите доктрини и на философските корени на теоретико-литературните концепции“, което задълбочава марксистко-ленинския анализ на буржоазните школи, теории и концепции, развива по-пълно и конкретно тяхната идеологическа същност.

Разгледаният сборник е посветен изцяло на литературоведска проблематика. Както е известно, тази проблематика в много насоки се „кръстосва“ с общоестетическата изкуствоведската и дори културологическата, което обяснява присъствието в определена степен на тези проблеми в настоящия сборник.

В оценката на отделните явления и факти на литературата от буржоазните учени също е налице идеологически момент, но докато тук не всичко в буржоазното литературознание е „проядено“ от червея на идеологическата реакция, то същото не може да се каже за методологическите философско-мирогледни постановки на буржоазната наука. Поради това според нас особено значение в критиката на буржоазните теоретико-литературни и естетически концепции има първият раздел на книгата („Методология и политика“), в който е разкрит прекият контакт на буржоазното литературознание и естетика с политиката на буржоазията на съвременния етап, при това не само в културната област, а и в посока на нейните глобални цели.